

Стеван Д. Јовићевић*

Институт за књижевност и уметност, Београд

ORCID-ID 0000-0003-0784-5885

НА ИЗВОРУ ЖИВЕ (ИНТЕРПРЕТАТИВНЕ) ВАТРЕ

(Јован Делић, *Ходочашћа уз Усправну земљу*.

Архипелаг, Београд, 2024, 266. стр.)

Пре тачно десет година, своје уводно обраћање новоуписаним студентима српске књижевности на Филолошком факултету у Београду, професор Јован Делић, тадашњи управник Катедре, завршио је поучним речима у којима је било и тоpline и бојазни: „Не смијете да горите као слама, него као пањ”. Иако су оне симболично засводиле надахнути и, касније, међу узбуђеним и знатижељним лицима дуго препричавани говор, њихов необични одјек се, као у каквом финалу класичног музичког комада, и даље разлегао у простору слушаонице број тридесет и три. У времену које је до садашњег тренутка протекло било је много прилика да се свако од тих лица увери како је мудрост коју је професор давно усвојио одражавала смисао његовог целокупног искуства бављења литературом. Ово кратко представљање његове нове књиге, четрнаесте по реду, отуда је, барем у нашем случају, тешко не отпочети зазивањем интерпретативне ватре што се у њој језгри. Она се још увек уједначено разгорева, сведочећи о несвакидашњој, вуковској енергији и ванредној читалачкој и научнокритичкој преданости.

Ходочашћа уз Усправну земљу (2024) уистину су логичан, у форми стручне монографије остварен резултат вишедеценијског пажљивог читања и анализирања поезије Васка Попе од стране угледног изучаваоца и некадашњег предавача савремене српске књижевности. Већ у предговору

* stevan.jovicevic.96@gmail.com

публикације, која се са правом може сматрати драгоценим прилогом тумачењу опуса једног од најзначајнијих српских песника двадесетог века, аутор врло прецизно дефинише и предмет свог истраживања – Попина четврта поетска збирка *Усправна земља* (1972) – и своју основну намеру – да књижевнонаучно образложи због чега је ово репрезентативно и, према његовоме мишљењу, уз *Споредно небо* (1968) најбрижљивије компоновано Попино дело лирски спев. Тај унапред задати циљ Јован Делић, испоставља се, успешно реализује пре свега захваљујући стриктном придржавању јасно утврђене методологије проучавања. Премда то није експлицирано, она се заснива на комбиновању принципа: 1) традиционалне херменеутике, 2) феноменологије, 3) версификације и 4) *помног читања*. Првим двама принципима заједничко је уважавање пишчеве интенције, тачније потреба за успостављањем везе са његовом свешћу. Изричито неповерљив према свеопштем релативизму тумачења, Јован Делић верује да је до некаквог објективног и привилегованог слоја значења ипак могућно допрети. С друге стране, расветљавање бројних семантичких поља *Усправне земље*, које спроводи као непрестано кружење од општег ка појединачном, поткрепљује завидним знањем из области версификације, које му обезбеђује постојану аналитичку усредсређеност не само на сваку песму него и на безмало сваки стих.

Књига садржи седам одељака, од којих прва четири и последњи, условно казано, имају улогу пропратних текстова: „Посвета”, „Пролог”, „Предговор”, „Увод” и „Одбљесци”. У свакоме од њих је прикладно контекстуализована основна идеја монографије, призвана већ у њеном наслову. Ослоњен и на лично и на предачко искуство, аутор запажа да се *ходочашћа*, која су смислено означена плуралом у првом циклусу *Усправне земље* и којима је премрежен најдубљи, симболички њен слој, тичу свих припадника српскога народа. У сликама „уздицања и исправљања” које се у овој прворазредној патриотској поезији образују на различитим нивоима, а тичу се архетипа страдања, те с тим у вези вертикалног стремљења, односно свеколиког трансцендирања оностраног, Јован Делић препознаје потребу Васка Попе за поновним успостављањем уздрманог културног идентитета српскога народа и продужетак прекинутог духовноисторијског континуитета његове традиције. Обновљена с Византијом – незаобилазном кариком у структури нареченога идентитета – и уједно с њом утуљена, та традиција мора допрети и до садашњице. О томе сведоче и остварења појединих песника који долазе након Попе, а које аутор не пропушта да помене, додајући тако већ постојећој поетичкој сродности критеријум културноисторијске и националне самосвести.

Од два средишња, магистрална поглавља књиге, прво је у целости посвећено свакоме од пет циклуса *Усправне земље*, док је у другом свестрано и прецизно размотрена Попина помало занемарена, но аутопоетички важна књига *Калем*, постхумно објављена у издању *Сабраних песама* (1997). Изведена са пуном свешћу о целини Попинога опуса, минуциозна анализа *Усправне земље* истовремено је и прави мали увод у једну сасвим особену поетику, која се сада чини још промишљенијом и хомогенијом. Нарочито се задржавајући на Попиним збиркама које су претходиле *Усправној земљи*, Јован Делић, између осталог, објашњава зашто се *Кора* (1953) може разумети као ризница идеја које ће наш знаменити песник, баш као у случају слика уздицања или фигуре вука, песнички да обради и у неколиким потоњим остварењима. Најбољи пример за то, када је о *Усправној земљи* реч, јесу управо поетска имажерија која доноси узношење Косова поља, на њему палих јунака, њихове крви и песме птице коса, као и атрибуција кључнога јунака спева – Светога Саве, вучјег пастира, са којим је лирски субјект збирке, и сâм ходочасник, вишеструко поистовећен. На сличан начин биће уочено да су драмски, дијалошки моменти и симетрични модел компоновања већ били садржани у *Непочин-пољу* (1956), а да је узор за композиционо начело круга и претежну важност броја седам Попа имао у *Споредном небу* (1968). Посебна пажња поклоњена је историјским слојевима у *Усправној земљи*, распознатљивим како по опеваним подручјима која, образујући вертикалну линију од Свете Горе, преко Косова и долина река Ибра и Мораве, па све до Београда и Сентандреје, подразумевају стожерне тачке на главној артерији српске духовности, тако и по тону обраћања Попиног лирског субјекта хиландарској Богородици Тројеручици и анђелу са фреске у манастиру Каленић. Преко ових слојева, тесно спрегнутих са осећањем угрожене српске духовности, лирско *ја* долази до свести и знања о себи. Самим тим је и идеални, са њиме идентификовани читалац унеколико „задужен” да у готово митским дубинама збирке, тачније у њеном историјском памћењу, разабере основе културнога идентитета свога народа.

Инспиративно бављење *Калемом*, којим је демонстрирано бриљантно познавање Попинога опуса у целости, није показало само шта је све неопходно знати приликом тумачења овог крајње изазовног песништва него и шта је све сâм Попа знао. Мада је то изузетно тешко, аутору одиста полази за руком да донекле промени уобичајену представу о песнику неупитног, увелико канонизованог статуса. Након монографије Јована Делића Васко Попа се у правом светлу указује као изузетно церебралан стваралац, који је и те како добро умео да промишља и пише како о по-

езији тако и о уметности уопште. Док експлицитнопоетички потенцијал његових „записа о песништву” постаје још израженији, дотле „записи о песницима” и, особито, „записи о песничким зборницима” одају Попина примарна традицијска упоришта: то су, пре свега, народна и средњовековна књижевност, а онда и наглашена пријемчивост за поетски хумор и сваковрсне видове сновидног и фантастичног. Тешко је не споменути сувислост Делићевих интерпретативних дигресија: све што улази у његов аналитички видокруг, било да су то графички симболи са уводних страница Попиних збирки или, рецимо, Попини трагови у песништву Матије Бећковића и Рајка Петрова Нога – искључиво је у функцији тумачења издвојенога дела. Тако он и овога пута сугестивно закључује да су *Споредно небо* и *Усправна земља*, као две Попине уметнички најуспелије збирке, умногоме биле инспирисане грађом коју је песник прикупљао за зборник српске средњовековне поезије *Јутро мислено*, још једну књигу која ће бити публикована тек после његове смрти.

Конечно, треба истаћи и то да јединствену вредност књизи прибављају језгровит и неоптерећујући стил ауторовог писања и синтеза знања којима се он служи тежећи да потврди висок уметнички домет Попине збирке. Проистекао из чврстог књижевнотеоријског залеђа, креативни искорак у односу на досадашње интерпретације Попиног толико комплексног песничког писма превасходно се огледа у откривању често занемарене *контекстуалне* вредности поетских творевина. Јован Делић убедљиво доказује да песме, истина, образују засебна значења, али да зато ништа мање нису важни, поготову када је лирски спев посреди, ни њихов однос унутар конкретнога циклуса ни међуциклусне споне унутар целокупне збирке. Он у исти мах бројне друге, још неистражене теме које сугестивно наслућује, а које превазилазе његов строго одређен предмет проучавања, несебично препушта будућим тумачима. Јер, присетимо се на крају: осим што саживе, ватра прочишћава и осветљава пут. Уосталом, и она, као и Попина земља, има смер навише.

Филолошки факултет Универзитета у Београду

ГОДИШЊАК

Катедре за српску књижевност са
јужнословенским књижевностима

Година XX

Београд 2025.